

4. Лян Чжэ Роль императора Чжу Юаньчжана в проникновении ислама в Китай Шаньдунский университет, г. Цзинань, КНР, 2014. С. 124–130.
5. Ши Шу «Разнообразие религиозной жизни Китая при империи Тан в 618 – 907(по исследованиям современных китайских ученых). Дис. на соиск. учен. степ. канд. философ. наук (09.00.13) Ши Шу; Санкт-Петербургский Государственный Университет им. Ломоносова. Институт Философии. Санкт- Петербург, 2006. С. 155.
6. David O. Morgan. The new Cambridge History of Islam. The Eastern Islamic World. Eleventh to Eighteenth Centuries. V 3. Cambridge University Press. 2011.
7. Jonathan M. Bloom. *Paper Before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World*. 3 № 2. December, 2005.
8. Michael Dillon. *China's Muslims. Hong Kong: Oxford University Press*. 1997.
9. Raphael Israeli. *Islam in China: Religion, Ethnicity, Culture, and Politics*. Oxford. 2002.
10. Raphael Israeli. *Muslims in China, a Study in Cultural Confrontation*. London. 1980.
11. 2011 توسع انتشار الإسلام في عهد أسرة مينغ الملكية.

УДК 930(44)“18”+141.1(510)+221.3

Капанов С.В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу Азійсько-Тихоокеанського регіону
Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України,
м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ «ДАО ДЕ ЦІНУ» В ЄВРОПІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Ключові слова: «Дао де цін», китаєзнавство, китайська філософія.

Дослідження «Дао де цін» в рамках академічної синології було започатковано у першій половині ХІХ ст. у Франції засновником цієї дисципліни Ж.-П. Абель-Ремюза (1788–1832) та двома його учнями – Гійомом Потье (1801–1873) та Станіславом Жюльєном (1797–1873).

Щоправда, в Росії 1826 р. був зроблений переклад цієї пам'ятки архімандритом Даніїлом (Д. П. Сівілковим, 1798–1871) [1, с. 484, 490], але він не був опублікований у той час і, таким чином, залишився за межами наукового дискурсу. Перша наукова праця на Заході, спеціально присвячена «Дао де цзіну», була написана Ж.-П. Абель-Ремюза й опублікована 1823 р. під назвою «Дослідження про життя і творчість Лао-цзи, китайського філософа VI ст. до нашої ери, котрий сповідував погляди, спільні з приписуваними Піфагору, Платону та їхнім учням» [2]. Зацікавлений твердженнями місіонерів XVIII ст. Буве, Фуке, Премара тощо про подібність окремих висловлювань «Дао де цзіну» до християнського віровчення, Абель-Ремюза намагається знайти цьому раціональне пояснення. Спираючись на «Історичні записи» Сима Цяня та даоський агіографічний збірник «Ле сянь чжуань», вчений висуває гіпотезу, що Лао-цзи ще до написання «Дао де цзіну» міг подорожувати до Центральної Азії, а можливо, й до Персії та Сирії [2, с. 12-13] й там познайомитися з ідеями, на яких побудував своє вчення його сучасник – Піфагор [2, с. 49–50, 52–53]. Аналізуючи текст «Дао де цзіну», Абель-Ремюза вказую на численні, на його погляд, паралелі зі вченням Платона, неоплатоніків (у тому числі християнських) та Гермеса Трисмегіста. Крім того, цей вчений твердить, начебто у 14-му чжані даоського тексту міститься ім'я Боже у формі з трьох літер – так званий Триграматон – зашифроване в трьох ієрогліфах *I, Hi, Wei* (夷, 希, 微). Абель-Ремюза докладно аналізує поняття «Дао», його етимологію та еволюцію в різних текстах – від «дорога» у фізичному сенсі до «слова» та «розуму» [2, с. 18–20]. У даосизмі це слово набуває найвищого сенсу: «одвічний розум, інтелект, котрий сформував світ, і котрий ним править, як дух править тілом». У цьому сенсі найкращим відповідником китайського терміну «Дао» є грецьке слово *λόγος*. Та найчастіше Абель-Ремюза використовує переклад «розум» (*raison*), зокрема, назву пам'ятки він перекладає як «Книга розуму та чесноти» [2, с. 14].

Г. Потье є автором праці «Дослідження про походження та поширення вчення Дао, заснованого Лао-цзи; переклад з китайської у супроводі коментаря, узятого з санскритських книг і з «Дао де цзіну» Лао-цзи, що встановлює відповідність деяких філософських поглядів Китаю та Індії, з китайським малонком; з додатком двох ведичних упанішад з санскритським та перським текстами» [5]. Він також розпочав був переклад цієї пам'ятки, але видав лише перший том з запланованих шести [4]. Цей переклад, зроблений двома мовами (латиною та французькою), Потье супроводжує паралельним текстом оригіналу, китайськими коментарями та власним коментарем, тому до першого тому увійшло лише 9 чжанів. У першій праці він висуває нову гіпотезу – що вчення Лао-цзи походить з Індії, на доказ чого наводить численні цитати з упанішад, «Бгагавадгіти»,

«Рігведи», «Законів Ману» тощо. Потьє намагається знайти індійські відповідники (на його думку, прототипи) всіх китайських філософських термінів: Дао – це Брахма, інь і ян – тамас і раджас або Пракриті та Пуруша тощо [5, с. 4, 8–10]. На думку вченого, ієрогліфи *I, Hi, Wei* не транскрипція давньоєврейського імені Бога, а атрибути найвищого духа згідно з індійською філософією: перший з них значить «великий» або ж «прекрасний»; другий – «рідкий, розріджений»; третій – «тонкий, маленький» [5, с. 32–37]. Втім, у своєму перекладі «Дао де цзіну» Потьє вже не наполягає на цій гіпотезі, згадуючи її лише один раз із зауваженням, що це питання потребує глибшого аналізу [4, с. 24]. Потьє також приділяє значну увагу тлумаченню поняття «Дао», інтерпретуючи його етимологічно як «розумний хід» (*marche intelligente*), а звідси – «шлях», далі «дорога доброчесності», «правило поведінки», «слово». Лао-цзи «обрав його на позначення своєї Першопричини, проте, підносячи його значення до ідеї верховного керівного Розуму (*souveraine Intelligence directrice*), найвищого першопочаткового Розуму (*Raison primordiale suprême*)» [4, с. 5]. Однозначного перекладу терміну Потьє не пропонує: Дао у нього – і «найвищий Розум», і «правильний шлях», і «Принцип найвищого Розуму» тощо.

Нарешті, С. Жюльєн створив перший повний європейський переклад «Дао де цзіну», опублікований 1842 р. [3]. Перекладу передують ґрунтовне дослідження, яке включає історичні відомості про Лао-цзи та його легендарне життє, а також огляд різних версій і видань тексту та китайських коментарів до нього. Як і Потьє, Жюльєн наводить текст оригіналу й супроводжує переклад численними примітками, проте не перевантажує його коментарями. У вступі він суворо критикує погляди Абель-Ремюза. Спираючись на коментар Хешан-гуна, Жюльєн вказує, що ієрогліфи 夷, 希, 微 (*I, Hi, Wei*) мають цілком зрозумілий сенс у давньокитайській мові: перший з них означає «безбарвний», другий – «беззвучний», третій – «безтілесний» [3, с. vii]. Подорож Лао-цзи на Захід, зауважує Жюльєн, не що інше, як вигадка Ге Хуна [3, с. ix]. Також Жюльєн радикально переосмислює інтерпретацію поняття «Дао», для чого, крім самого тексту, звертається до стародавніх даоських мислителів – Чжуан-цзи, Хешан-гуна, Хе Гуань-цзи, згідно з якими, Дао «позбавлене дії, думки, судження, інтелекту», а отже, це слово не можна перекладати як «розум». Згідно з Жюльєном, Дао – це Шлях (*Voie*), яким «ідуть», по якому «просуваються», до якого «наближаються». Жюльєн особливо відзначає чжан 21, де Дао порівняне з «брамою, крізь яку проходить усе суще, щоби прийти до життя». Таким чином, у Лао-цзи «слово Дао означає то високий *Шлях*, яким усе суще приходить у життя, то наслідування Дао, перебування, подібно до нього, без дії, без думок, без бажань» [3, с. xiii-xv]. Тому й назву книги Жюльєн перекладає як

«Книга Шляху та Доброчесності». Переклад Жюльєна зробив «Дао де цзін» доступним для європейських інтелектуалів, а також послужив каталізатором для низки перекладів іншими мовами, які з'явилися у другій половині XIX ст. Він задав високий науковий та перекладацький стандарт, завдяки чому зберігав своє значення аж до 1910-х рр.

Ж.-П. Абель-Ремюза, Г. Потье та С. Жюльєн, творчо переосмисливши й піддавши критиці спадщину місіонерів-єзуїтів, вивели дослідження «Дао де цзін» за межі теології й сформували основи наукових досліджень цієї пам'ятки. Зазначмо, що «Дао де цзін» було визнано за філософський текст, а не релігійний чи то поетичний твір. Було сформульовано перші наукові інтерпретації поняття «Дао»; поруч зі старим перекладом цього терміну – «Розум», запозиченим від єзуїтів, з'являється новий переклад – «Шлях», що затвердився як основний уже у XX ст. Крім того, саме тоді вперше було сформульовано гіпотези чужоземного походження філософських ідей Лао-цзи – одна з них, а саме, індійська гіпотеза Потье, у «слабкій» версії дожила до наших днів. Праці цих вчених вплинули також на історико-філософську рецепцію «Дао де цзін» та даосизму загалом: на праці Абель-Ремюза спирався Гегель, працюю Жюльєна користувався Шеллінг.

Література:

1. Хохлов А. Н. Китаист Д. П. Сивиллов и его переводы древнекитайской классики. *Общество и государство в Китае*. Т. XLIV, ч. 1. Москва: Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт востоковедения Российской академии наук (ИВ РАН), 2014. С. 484–512.

2. Abel-Rémusat J.-P. *Mémoire sur la vie et les ouvrages de Lao-Tseu, philosophe Chinois du VI. siècle avant notre ère, qui a professé les opinions communément attribuées à Pythagore, à Platon et à leurs disciples*. Paris: Imprimerie royale, 1823. 54 p.

3. *Le Livre de la Voie et de la Vertu, composé dans le VIe siècle avant l'ère chrétienne par le philosophe Lao-tseu, traduit en français, et publié avec le texte chinois et un commentaire perpétuel par Stanislas Julien, membre de l'Institut et professeur au Collège de France*. Paris: Imprimerie Royale, 1842. XLVI+304 p.

4. *Le Tao-Te-King, ou le Livre révééré de la Raison suprême et de la Vertu, par Lao-Tseu, traduit en françois, et publié pour la premiere fois en Europe, avec une version latine et le texte chinois en regard, accompagné de Commentaire complet de Sie-Hoeï, d'origine occidentale, et de notes tirées de divers autres commentateurs chinois, par G. Pauthier*. 1re Livraison. Paris–Leipzig, 1838. 80 p.

5. Pauthier J.-P. G. Mémoire sur l'origine et la propagation de la doctrine du Tao, fondée par Lao-tseu; traduit du chinois et accompagné d'un commentaire tiré des livres sanskrits et du Tao-te-king de Lao-tseu, établissant la conformité de certaines opinions philosophiques de la Chine et de l'Inde, avec un dessin chinois : suivi de deux oupanichads des Védas, avec le texte sanskrit et persan. Paris: Librairie orientale de Dondey-Dupré, 1831. viii+80 p.

УДК 351+316.77:94(315/510)

Кислов Д.В.

ORCID: 0000-0002-7000-4635

доктор наук по государственному управлению, доцент,

заведующий кафедры международного права,

международных отношений и социально-гуманитарных дисциплин

Институт права и общественных отношений

Открытый международный университет развития человека «Украина»

г. Киев, Украина

УПРАВЛЕНЧЕСКО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ИДЕИ ДРЕВНЕГО КИТАЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Ключевые слова: Китай, государственное управление, коммуникация.

Становление теоретических управленческо-коммуникационных идей в Древнем Китае происходило в контексте формирования основных философских школ в VI–III вв. до н. э., что свидетельствует о пристальном внимании выдающихся представителей конфуцианства, легизма и моизма к проблемам коммуникации между властью и населением. В эпоху, получившей название «Борьба царств», уже отмечалось последовательное и настойчивое стремление к установлению единого централизованного государства, к единению теории и практики при реформировании государственного управления путём рекрутирования в административные органы представителей возникавших тогда философских школ. Характерной особенностью древнекитайской идеологии и философии явилась определённая коммуникационная взаимозависимость власти и человека из народа [1, с. 24].

Наиболее четко определили значение коммуникации в контексте понимания проблем управления обществом и государством того времени выдающиеся мыслители древнего Китая, оказавшие определяющее влияние на дальнейшее развитие управленческой мысли вплоть до